

9 клас

Морфологія

Стрембицька Л.А.

Морфологія — це розділ мовознавства, який вивчає слово як частину мови.

Для морфології є важливим граматичне значення слова.

Самостійні частини мови	Службові частини мови	Вигук
<ul style="list-style-type: none">• іменник• прикметник• займенник• дієслово• числівник• прислівник	<ul style="list-style-type: none">• сполучник• прийменник• частка	Слова, що виражають емоції та спонукання до дії, не називаючи її, відтворюють звуки природи, тварин тощо: ах, лишенько, ой леле, агов, киць-киць.

Кожна **самостійна** частина мови має свої граматичні категорії, ознаки: *рід, число, відмінок, особу, дієвідміну тощо.*

Усталені правила вживання цих категорій називаються **морфологічними нормами.**

Граматичні категорії поділяють на *морфологічні* й *синтаксичні*. До морфологічних належать категорія роду, числа, відмінка, виду, часу, способу, особи; до синтаксичних - категорія комунікативної спрямованості (розповідність, питальність, спонукальність).

Граматичні категорії дієслова

Специфічною граматичною ознакою дієслова є ознака **виду** — **недоконаного чи доконаного**:

жартував, грає, буде виконувати;

Спосіб — граматична категорія, що показує стосунок дії чи стану до дійсності з погляду мовця (дійсний, наказовий, спонукальний);

Категорія **часу** визначає подію по відношенню до моменту мовлення як одночасну (теперішній час), наступну або майбутню (майбутній час), минулу (минулий час).

Граматичне значення - узагальнене мовне значення, яке властиве рядам слів, і яке має в мові регулярне (стандартне) вираження.

Так, слова *весна, літо, парк, робітник, праця, голубінь* мають значення **предметності**; *добрий, теплий, зелений, дзвінкий, золотий, дерев'яний* - **значення ознаки**; *йти, летіти, співати, їсти* - **значення процесуальності**; *дороги, книжки, стола, вікна, олії, бензину* - **значення родового відмінка**; *читав, думала, кричало, любили* - **значення минулого часу** і т.д.

Граматична форма слова

- єдність граматичного значення і засобів його вираження.

Сукупність різних форм слова становить його парадигму:
вікно, вікна, вікну, вікном, вікні, вікна, вікон ...

ПАРАДІГМА - системний ряд форм відмінювання окремого слова, який мають лише **змінювані** слова: *дерево – дерев, дереву, деревом, тощо.*

Змінювані іменники

— це всі слова, які змінюються за відмінками: яблуня, дерево, вересень, хлопець.

Незмінювані іменники

— іншомовні слова з кінцевим голосним: жюрі, кіно, радіо;
— жіночі прізвища на приголосний та -о: Тетяна Коваль;
— деякі аббревіатури: США, ВНЗ, ГЕС.

Самостійні (повнозначні) частини мови

Частини мови (10)

<p>Самостійні частини мови:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мають лексичне значення; • мають граматичне значення; • виконують синтаксичну роль 	Частина мови	Значення, питання	Приклади	Зміни частини мови
	1. Іменник	називає предмет (<i>хто? що?</i>)	<i>ліс, орел</i>	
	2. Прикметник	виражає ознаки предметів (<i>який? чий?</i>)	<i>рідний, заячий</i>	
	3. Числівник	означає число, кількість, порядок предметів при лічбі (<i>скільки? котрий?</i>)	<i>п'ять, другий</i>	
	4. Займенник	указує на предмет, ознаку, кількість, але не називає їх (<i>хто? що? який? чий? котрий? скільки?</i>)	<i>я, ми, твій, деякий</i>	
	5. Дієслово	називає дію або стан предметів (<i>що робити? що зробити?</i>)	<i>любити, знайти</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> • дієприкметник (форма дієслова) • дієприслівник (форма дієслова) 	виражає ознаку предмета за дією або станом (<i>який?</i>) називає додаткову дію або стан (<i>що роблячи? що зробивши?</i>)	<i>вишитий, скошений</i> <i>співуючи, зібравши</i>	
	6. Прислівник	виражає ознаку дії, стану предмета або іншої ознаки (<i>як? де? куди? коли? звідки? чому?..</i>)	<i>восени, міцно, по-київськи</i>	

Сканировано с CamScanner

Службові (неповнозначні) частини мови

Службові частини мови: <ul style="list-style-type: none">• не мають лексичного значення;• не мають граматичного значення;• самостійно членами речення не бувають	7. Прийменник	визначає відношення між словами в реченні	<i>у, в, до, з, із, на, під</i>
	8. Сполучник	сполучає однорідні члени речення й частини складного речення	<i>і, й, та, а, але, або, тому що</i>
	9. Частка	надає реченню або його членам смислових відтінків, утворює певні граматичні форми	<i>лише, тільки, це, ось, би, хай</i>
	10. Вигук (особлива частина мови)	виражає почуття та волевиявлення, не називаючи їх	<i>ой, ого, ех, ну, алло, годі</i>

Вигук

Розряди вигуків за значенням

Емоційні: о! на! ой!
ех! овва! от тобі і
на! Тощо.

Виражають почуття,
переживання, настрій або
здивування розповідача:

Ого, на ціле літо?

Спонукальні (вигуки
волевиявлення): агов!
гей! геть! киць- киць!
тпру!

Виражають наказ,
спонукання до дії:

*Киць- киць, моя кішечка.
Цить, він, мабуть, спить!*

Вигуки етикету (що є
словами ввічливості):
прощай, спасибі,
перепрошую.

Виражають привітання, прохання,
подяку, побажання, сподівання або
прощання. Сюди можуть також
входити і цілі сполуки слів
*(добридень, будьте ласкаві, дякую,
ласкаво просимо, добраніч, будь
ласка, на все добре).*

**Звуконаслідувальні
слова:** гав-гав!
кукаріку! хрясь! цок-
цок! Тощо.

Є вираженням акустичних
уявлень людини про звуки,
які зустрічаються у житті:
*голоси тварин, різні шуми,
звуки природи*

